

АНАЛІЗ НАУКОВИХ ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

У статті розглядаються окремі підходи до визначення та оцінки рівня конкурентоспроможності промислових підприємств.

Ключові слова: рівень конкурентоспроможності підприємств, методи, оцінка, підходи.

L. PODRA

Khmelnytsky National University

ANALYSIS OF SCIENTIFIC APPROACHES TO DETERMINING THE LEVEL OF COMPETITIVENESS OF ENTERPRISES

Abstract – In the article separate approaches are examined in relation to determination and estimation of level of competitiveness of industrial enterprises. Determination of level of competitiveness comes forward one of the necessary stages of process of forming of competition strategy of enterprise, appears pre-condition of development of optimum competition strategies and minimization of risks in market activity of enterprise.

Keywords: level of competitiveness of enterprises, methods, estimation, approaches.

Конкурентоспроможність підприємства є однією з найважливіших категорій ринкової економіки і характеризує можливість та ефективність адаптації підприємства до умов конкурентного середовища. Одним із головних елементів управління конкурентоспроможністю є визначення її рівня. У зв'язку з цим обґрунтування підходів щодо визначення рівня конкурентоспроможності з метою подальшої розробки системи управління конкурентоспроможністю підприємств є актуальним.

Дослідження теоретичних основ та практичного застосування управління конкурентоспроможністю знайшли своє відображення в працях закордонних учених: Г. Асселя, Ф. Котлера, Г. Минцберга, М. Портера, Ф. Тейлора, А. Сміта, А. Файоля, Р. Уотермена, Е. Чемберлена, Й. Шумпетера та інших.

Дослідженню цих проблем присвячено праці вчених країн СНД: Г. Азосва, І. Ансоффа, О. Градова, Р. Фатхутдинова, А. Юданова та інших. У працях вітчизняних учених – Я.Б. Базилюка, В.А. Білошапки, Н.М. Гаращенко, В.І. Герасимчука, В.Л. Діканя, Г.В. Загорій, Ю.Б. Іванова, Г.М. Скударя, О.Б. Чернеги та інших – приділяється значна увага формуванню конкурентних переваг та конкурентоспроможності підприємств.

Однак єдиного підходу щодо визначення рівня конкурентоспроможності підприємств ще не знайдено.

Отже, метою статті є опрацювання визначення терміну „рівень конкурентоспроможності підприємства” у наукових поглядах дослідників. Конкурентоспроможність підприємства має динамічний характер і через те потребує постійної оцінки її рівня, моніторингу показників, що її характеризують та дослідження джерел її формування: техніко-екологічних, виробничих, реалізаційних, маркетингових, професійно-кваліфікаційно-кадрових, інноваційно-інвестиційних, організаційно-економічних.

Конкурентоспроможність підприємств є основою конкурентоспроможності національної економіки кожної країни, тому ця проблема повинна постійно перебувати в полі зору органів державного управління. Роль держави в цьому є дуже важливою. Конкурентна спроможність суб'єктів господарювання все більше залежить не лише від підприємливості власників і продуктивності працівників, але також і від функціонування територіальних суспільно-господарських систем та їх здатності до формування сучасних дієвих структур, які результативно використовують наявну в регіоні сукупність чинників виробництва.

Зростання конкурентоспроможності підприємства залежить, з одного боку, від управлінських рішень на рівні самих підприємств, з іншого – від державної та регіональної політики у сфері створення відповідного економіко-правового середовища й державної підтримки зусиль суб'єктів господарювання щодо підвищення їх конкурентоспроможності [3].

Конкурентоспроможність підприємства – це поняття відносне, оскільки на рівні певного регіону воно може мати певні переваги, а в цілому по країні воно може бути неконкурентоспроможним. Через те конкурентоспроможність підприємства слід розглядати як відносну здатність, використовуючи ринкові і ресурсні можливості, забезпечувати свою прибуткову діяльність, виходячи з реальних і потенційних можливостей задовольняти постійно зростаючі конкретні потреби споживачів у порівнянні з підприємствами-конкурентами на певному ринку [2].

Конкурентоспроможність підприємства – це система категорій, елементами якої є: ефективність функціонування підприємства як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках; ресурсно-вартісний стан підприємства, що характеризує ефективність використання ресурсів та обігових коштів за певний проміжок часу; ефективність реалізації продукції з відповідною рентабельністю продажів та конкурентоспроможністю товару як співвідношення ціни та якості продукції; ефективність використання всіх видів ресурсів та ефективного функціонування і використання всіх можливостей для забезпечення конкурентних переваг (10).

С. Хаміч визначає конкурентоспроможність підприємства як можливість ефективно розпоряджатись власними і позиковими ресурсами в умовах конкурентного ринку; комплексна порівняльна характеристика підприємства, яка відображає ступінь переваги сукупності оцінювальних показників його діяльності, що визначають успіх підприємства на певному ринку за певний проміжок часу, по відношенню до сукупності показників конкурентів [5].

Ю. Б. Іванов, досліджуючи економічну сутність категорії конкурентоспроможність, доходить висновку, що найчастіше це поняття розглядається як здатність до ефективного використання внутрішнього потенціалу підприємства, а внутрішній потенціал – як основу утримання існуючих й розробки нових конкурентних переваг з метою успішного ведення конкурентної боротьби на ринку. Автор визначає конкурентоспроможність як самостійну системну категорію, яка відбиває ступінь цілей підприємства в його взаємодії з оточенням [2].

Існуючі підходи до визначення поняття конкурентоспроможності підприємства дозволяють охарактеризувати основні її риси:

- конкурентоспроможність підприємства є відносною порівняльною характеристикою, яка проявляється тільки через порівняння характеристик економічного суб'єкта з характеристиками інших суб'єктів даного ринку;
- існує тісний взаємозв'язок конкурентоспроможності підприємства та конкурентоспроможності продукції, оскільки конкурентоспроможність підприємства значною мірою визначається конкурентоспроможністю окремих видів продукції, що випускається;
- конкурентоспроможність підприємства характеризує його здатність одержувати реальну оцінку очікувань цільової групи споживачів, проводити ефективну поточну маркетингову політику, організувати виробництво, результати якого відповідатимуть цим очікуванням, здатність знаходити і створювати умови для зниження витрат на забезпечення факторами виробництва, створювати й утримувати довготривалі технологічні переваги над іншими членами галузевого співтовариства;
- конкурентоспроможність підприємства є оціночною категорією, яка дозволяє охарактеризувати стан функціонування і оцінити рівень розвитку підприємства в порівнянні з рівнем розвитку конкурентів конкурентоспроможність підприємства характеризує положення суб'єкта в конкурентному полі в координатах часу як результат його конкурентної діяльності, тобто є динамічною величиною, яка постійно змінюється під впливом внутрішніх та зовнішніх факторів;
- досягнення

конкурентоспроможності у визначений момент часу та визначеному сегменті ринку не означає її досягнення у подальшому (або минулому) та в іншому ринковому сегменті [5].

Визначення рівня конкурентоспроможності виступає одним з необхідних етапів процесу формування конкурентної стратегії підприємства, являється передумовою розробки оптимальних конкурентних стратегій та мінімізації ризиків у ринковій діяльності підприємства.

Оцінка рівня конкурентоспроможності підприємства має включати декілька етапів, починаючи із визначення мети та структури оцінки, визначення факторів впливу та кола підприємств-конкурентів, формування одиничних показників і закінчуючи визначенням групових показників на основі яких встановлюються конкурентні переваги і обираються заходи для підвищення конкурентоспроможності підприємства (рис. 1).

За допомогою показника конкурентоспроможності визначаються конкурентні переваги щодо рівня задоволення потреб споживача у порівнянні з іншими підприємствами, які випускають

Рис. 1. Оцінка рівня конкурентоспроможності підприємства [6]

аналогічну продукцію. Через те, вченими Р. Хейнсом, С. Вілрайтом, Д. Кларком виділяються чотири рівні конкурентоспроможності підприємства [3]: I рівень – організація товароруху на рівні першої ринкової ніші; II рівень – відповідність продукції стандартам, встановленим конкурентами; III рівень – успіх у конкурентній боротьбі за виробництво, якість продукції; IV рівень – підприємства світового класу, які кидають виклик будь-яким конкурентам і працюють у будь-якому аспекті виробництва.

Базовими принципами оцінки рівня конкурентоспроможності підприємства є:

- комплексність – результати дослідження конкурентоспроможності підприємства повинні сполучати і оцінку ефективності процесу його адаптації до змінних умов функціонування, і ступінь реалізації стратегічного потенціалу, і конкурентні позиції підприємства відносно одного або декількох конкурентів, що розглядаються як база порівняння;

- системність – основою для оцінки рівня конкурентоспроможності і розробки відповідних рекомендацій можуть виступати лише результати системного аналізу впливу чинників зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства з урахуванням між факторних взаємозв'язків та обумовленого ними синергічного ефекту;

- об'єктивність – результати дослідження та оцінки конкурентоспроможності підприємства повинні базуватися на повній та достовірній інформації про зовнішні та внутрішні умови його функціонування і відображати реальні конкурентні позиції суб'єкта господарювання;

- динамічність – основним завданням дослідження конкурентоспроможності є не статична оцінка фактичних конкурентних позицій підприємства на конкретний момент часу, а прогнозування їх змін та розробка на цій основі ефективних управлінських рішень;

- безперервність – процес дослідження та оцінки конкурентоспроможності та змін її рівня має носити безперервний характер (шляхом створення системи моніторингу ринку, чинників конкурентоспроможності, конкурентних позицій підприємства), оскільки дискретні оцінки не завжди дають можливість своєчасно зафіксувати стрибкоподібні зміни чинників конкурентоспроможності, оцінити можливі тенденції динаміки конкурентних позицій підприємства та своєчасно прийняти та реалізувати відповідні управлінські рішення;

- оптимальність – у відповідності з цим принципом об'єктом дослідження є не лише сам рівень конкурентоспроможності, але і ступінь ефективності його досягнення, тому кінцевою необхідною є комплексна оцінка шляхів досягнення певних конкурентних позицій з урахуванням як прямих витрат, пов'язаних з реалізацією заходів по регулюванню конкретного чинника, так і потенційних витрат на розвиток та підтримку конкурентної переваги в майбутньому [2].

Процес оцінки конкурентоспроможності можна поділити на окремі кроки. Так, І.Синишин вважає, що оцінка конкурентоспроможності товарів поділяється такі етапи як аналіз ринку на вибір найбільш конкурентоспроможного товару як взірця, бази для проведення й визначення рівнів конкурентоспроможності певного товару; визначення набору порівняльних параметрів товарів; розрахунок інтегрального показника конкурентоспроможності певного товару.

І.А. Тарасенко та В.Д. Рожок розробили методика, яка передбачає такі кроки при проведенні аналізу та оцінці конкурентоспроможності:

- встановлення відповідності продукції вимогам стандартів;
- обґрунтування набору показників для оцінки конкурентоспроможності продукції;
- вибір еталону для порівняння;
- порівняння якісних, економічних і маркетингових показників продукції підприємства з показниками еталону продукції;
- аналіз можливостей підприємства щодо поліпшення цих показників;
- розрахунок інтегрального рівня конкурентоспроможності продукції підприємства;
- аналіз конкурентних переваг і недоліків порівняно з конкурентами.

Л. Балабановою розроблено найбільш детальний алгоритм оцінки конкурентоспроможності продукції (послуг) на основі комплексного методу, що передбачає:

- проведення дослідницько-інформаційної роботи;
- формування вимог до певної продукції (послуг);
- визначення цілей проведення аналізу конкурентоспроможності продукції (послуг);
- визначення переліку параметрів, які підлягають оцінюванню;
- вибір зразка порівняння;
- визначення системи показників конкурентоспроможності за узгодженими параметрами;
- розрахунок комплексного показника конкурентоспроможності;
- формування висновків про конкурентні переваги продукції (послуг).

Загальний порядок дослідження, оцінки та, в цілому, управління конкурентоспроможністю підприємства охоплює такі принципові етапи:

- вияв чинників зовнішнього та внутрішнього середовища, що впливають на рівень конкурентоспроможності підприємства, та оцінка їх значимості;
- групування чинників, аналіз їх внутрішньогрупових та міжгрупових взаємозв'язків;
- оцінка впливу обраних для дослідження чинників (або груп чинників) на рівень конкурентоспроможності підприємства та кількісне визначення цього рівня;

- прогнозування змін включених у модель чинників внаслідок можливих змін умов зовнішнього та внутрішнього середовища;
- прогнозування рівня конкурентоспроможності підприємства;
- з'ясування шляхів та методів підвищення конкурентоспроможності;
- розробка комплексу заходів по підвищенню конкурентоспроможності;
- оцінка прямих та опосередкованих витрат на реалізацію розроблених заходів;
- вибір критерію ефективності заходів з підвищення конкурентоспроможності підприємства;
- визначення ефективності розроблених заходів та вибір оптимального комплексу регулюючих впливів;

- прийняття відповідних управлінських рішень.

Конкурентоспроможність підприємства визначають показники, які характеризують:

- конкурентоспроможність продукції;
- фінансовий стан підприємства;
- ефективність збуту та просування товарів;
- ефективність виробництва;
- імідж підприємства тощо [2].

Конкретний набір показників залежить від методу оцінки конкурентоспроможності підприємства.

З огляду на постійні зміни зовнішнього середовища та періодичні внутрішнього середовища, виміряти конкурентоспроможність підприємства раз і назавжди практично неможливо. Основними проблемами, незважаючи на застосування, як вже вказувалось, системного підходу, при оцінці рівня конкурентоспроможності є динамізм даного показника, інтегральність оцінки, комплексність, поєднання якісних і кількісних показників в єдину метричну систему оцінки [4].

У сучасних ринкових умовах конкурентна боротьба фактично перетворюється в боротьбу стратегій практично на всіх рівнях, а стратегічна компонента, по суті, є провідною характеристикою конкурентоспроможності. У свою чергу, правильне трактування поняття конкурентоспроможності є ключем до розробки ефективних методів оцінки рівня конкурентоспроможності й адекватних стратегій управління. У той же час конкурентоспроможність як економічна категорія є також й одним з найбільш дискусійних питань теорії конкуренції, що визначається складністю економічних явищ, які характеризує ця категорія, різноманітністю об'єктів і суб'єктів оцінки конкурентоспроможності, а також критерії, що визначають рівень конкурентоспроможності кожного з них.

Література

1. Арефєва О. Методичний підхід до вивчення резервів загального потенціалу розвитку підприємства та управління ним / О. Арефєва, О. Коренков // Економіст. – 2003. – № 9. – С. 45– 47.
2. Иванов Ю. Б. Конкурентоспособность предприятия: оценка, диагностика, стратегия : науч. изд. / [Ю. Б. Иванов, А. Н. Тищенко, Н. А. Дробитько, О. С. Абрамова]. – Х. : Изд. ХНЭУ, 2004. – 256 с.
3. Коломієць І.Ф. Підвищення рівня конкурентоспроможності підприємства в системі факторів інтернаціоналізації / І.Ф. Коломієць // Конкуренція. – 2007. – № 3. – С. 16– 26.
4. Нижник І. В. Аналіз методів оцінки конкурентних переваг підприємства / І. В. Нижник // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2008. – № 5. Т. 2. – С. 39– 41.
5. Хамініч С. Методика інтегральної оцінки рівня конкурентоспроможності промислового підприємства / С. Хамініч // Економіст. – 2006. – № 10. – С. 59– 61.

References

1. Arefieva O. Metodychnyi pidkhd do vvychennia rezerviv zahalnoho potentsialu rozvytku pidpriumstva ta upravlinnia nym / O. Arefieva, O. Korenkov // Ekonomist. – 2003. – #9. – S. 45–47.
2. Yvanov Yu. B. Konkurentosposobnost predpriyatia: otsenka, dyahnostyka, stratelyia : nauch. yzd. / Yu. B. Yvanov, A. N. Tyshchenko, N. A. Drobytko, O. S. Abramova. – X. : Yzd. KhNEU, 2004. – 256 s.
3. Kolomiiets I.F. Pidvyshchennia rivnia konkurentospromozhnosti pidpriumstva v systemi faktoriv internatsionalizatsii // Konkurentsiiia. – 2007. – # 3. – S. 16–26.
4. Nyzhnyk I. V. Analiz metodiv otsinky konkurentnykh perevah pidpriumstva / I. V. Nyzhnyk // Visnyk Khmelnytseoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky. – 2008. – #5. T.2. – S. 39–41.
5. Khaminich S. Metodyka intehralnoi otsinky rivnia konkurentospromozhnosti promyslovoho pidpriumstva / S. Khaminich // Ekonomist. – 2006. – # 10. – S. 59–61.

Рецензія/Peer review : 12.7.2013 р. Надрукована/Printed : 18.8.2013 р.

Рецензент: д. е. н., проф., зав. кафедри міжнародних економічних відносин
Хмельницького національного університету Нижник В.М.